

ELS TESTAMENTS DE JAUME I

per Robert Vinas

Les disposicions testamentàries que va prendre el rei En Jaume durant el seu llarg regnat van anar variant en funció de dues dades que no es van aturar d'evolucionar: la composició territorial del seu regne i la de la seva família. Per això en conservem nou disposicions legals diferents, entre les quals quatre testaments, així com dos codicil·lis redactats durant els seus darrers dies. La situació, que era bastant senzilla al començament del regnat, es va anar complicant amb la conquesta de nous regnes i l'arribada de nous hereus potencials. En efecte, el rei no deixa mai de ser un senyor feudal que es considera obligat a dotar tots els seus fills: fins i tot els il·legítims, que no el poden succeir però que en reben terres i beneficis diversos. I aquesta manera de procedir originarà, després de la seva mort, uns conflictes que alguns historiadors no han deixat de retreure al rei En Jaume com a errors polítics, ja que el seu repartiment ben aviat va resultar problemàtic.

El primer testament del rei En Jaume està signat al palau arquebisbal de Tarragona el 6 de maig 1232, just abans de la tercera anada del rei a Mallorca. Jaume I nomena Alfons, el fill que va tenir de molt jove amb Elionor de Castella, hereu universal. Amb això no fa més que confirmar un compromís que tenia amb el papat: la Santa Seu ho havia posat com a condició *sine qua non* del divorci. En aquest document s'indica que si el rei mor prematurament, Alfons haurà de ser confiat a l'arquebisbe Aspàrec i a Guillem de Cervera, i educat com ell al castell de Montsó. I malfiant-se d'una eventual influència castellana sobre el seu hereu, allibera tots els seus súbdits del jurament de fidelitat envers Alfons si aquest entrés al seu regne acompanyat d'una poderosa força estrangera.

Arriba la primera partició

Però la situació es complica després del segon matrimoni de Jaume amb Violant d'Hongria el 1235, i el naixement de fills d'aquest segon matrimoni. Per sort, el rei ha conquerit València, mentrestant, la qual cosa

li permet efectuar una primera partició quan redacta el segon testament, el 1r de gener de 1242 a Barcelona. En aquell moment s'estipula que Catalunya i Aragó aniran a Alfons, el fill gran, i seran per a Pere, fill del segon matrimoni, València, les Balears, Montpeller, i després, a la mort de Nunó Sanç, els comtats del nord: el Rosselló, el Conflent, la Cerdanya i el Vallespir. És el començament dels problemes del Conqueridor amb el seu fill gran, sobretot perquè el 1243 neix a Montpeller un petit Jaume, i la seva mare, la reina Violant, no s'atura de reclamar una part de l'herència també per a ell. L'any següent, l'infant Alfons es declara en oberta rebel·lió: no es reconciliarà amb el seu pare fins al novembre de 1253, quan serà confirmat com a hereu d'Aragó i València.

Una llarga disputa

La mort d'Alfons el 1260 simplifica el problema de la successió. Jaume I, el 1262, signa un nou testament que, en principi, ha d'establir el repartiment definitiu entre els seus dos fills nascuts de Violant: Pere i Jaume. A Pere li pertoca el bloc continental, format per Aragó, Catalunya i València; a Jaume, el més petit, les Balears, Montpeller i els comtats del nord. Però aquest nou repartiment no convenç Pere, que troba que el seu germà petit s'emporta una part massa extensa. Això origina una llarga disputa que l'oposa al seu pare i que apareix al *Llibre dels fets*, però sense cap justificació. Pere arriba a signar una protesta secreta, però el seu pare se n'assabenta el 1266 i esclata la crisi: el rei En Jaume es veu obligat a enviar-li Ramon de Penyaafort per fer-li escriure una carta on promet que no discutirà la donació de regne de Mallorca al seu germà. Pere signa, però en privat no ho acceptarà mai.

Malgrat tot, les disposicions essencials d'aquest document, confirmades per un últim testament redactat a Montpeller l'agost de 1272, ja no tornaran a canviar. El vell rei hi confirma que les dones estan excloses per sempre més de la successió, i que els dos estats independents que ell ha constituït, el regne d'Aragó de Pere i el de Mallorca de Jaume, no podran mai ser dividits.

Pere es rebel·la novament, i no se sotmet fins al 1273, a Xàtiva. Aquesta reconciliació tranquil·litza el rei, però com que coneix el seu fill, no deixa de fer-li unes darreres recomanacions en el seu llit de mort. S'imagina que, un cop ell mort, quedarà una situació clara i dos regnes amics. La realitat demostrarà, al contrari, que tot sembla pensat perquè els dos germans mantinguin unes relacions conflictives i dramàtiques.

El que passa és que el regne de Mallorca, un conjunt mediterrani compost d'elements econòmicament complementaris, és, per culpa de la geografia, fràgil, i militarment indefensable. A més, Aragó no pot permetre que a la seva frontera existeixi un regne independent, amb una política exterior pròpia i uns interessos econòmics particulars a Europa i al Mediterrani, quan fins a la mort del rei En Jaume, tots els territoris que componen els dos regnes estaven sotmesos a les mateixes regles.

Un acord obtingut per la força

Així, ja el 1279, el rei Pere III transgredeix el testament del seu pare, i obliga el seu germà petit Jaume a reconèixer que el regne de Mallorca és vassall del d'Aragó, i que el seu germà li deu homenatge. A partir d'aleshores, la política dels reis d'Aragó aspirarà a fer aplicar aquest nou "acord" obtingut per la força, i la dels reis de Mallorca estarà orientada a alliberar-se'n, ni que sigui mitjançant aliances amb els reis de França.

El 1343, el mateix any en què fa copiar a Poblet el *Llibre dels fets*, el rei d'Aragó Pere el Cerimoniós decideix reunir per força sota el seu ceptre tots els territoris del seu gloriós rebesavi; sis anys més tard, el 25 de novembre de 1349, a la batalla de Lluçmajor, el regne independent de Mallorca deixa d'existir definitivament.